

Wojciech Góralski

Projekt reformy prawa na temat miejsc i czasów świętych oraz kultu Bożego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 22/1-2, 131-155

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

PROJEKT REFORMY PRAWA NA TEMAT MIEJSC I CZASÓW ŚWIĘTYCH ORAZ KULTU BOŻEGO

Treść: Wstęp. 1. Miejsca święte. 2. Czasy święte. 3. Kult Boży. Zakończenie.

Wstęp

Owoce prac powołanej do życia 28 marca 1963 r. Papieskiej Komisji dla rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, wspieranej systematyczną działalnością konsultorów, są projekty zwane schematami poszczególnych dziedzin prawa kanonicznego. Jednym z nich jest schemat kanonów w przedmiocie miejsc i czasów świętych oraz kultu Bożego, opublikowany w 1977 r. przez wyżej wymienioną Komisję¹. Prace nad przygotowaniem projektu rozpoczęły się w dniach 25—29 października 1971 r., kiedy to odbył swoją pierwszą sesję odnośny zespół konsultorów². Zainicjowano wówczas debatę nad pierwszą częścią schematu obejmującą zagadnienie miejsc i czasów świętych. Do opracowania zaś drugiej części projektu, odnoszącej się do dziedziny kultu Bożego, przystąpiono podczas sesji odbytej w dniach 12—16 lutego 1973 r.³ W sumie więc prace nad redakcją opublikowanego projektu trwały sześć lat.

Mając na uwadze nowy układ Kodeksu Prawa Kanonicznego, traktat *De locis et temporibus sacris deque cultu divino* Papieska Komisja Kodyfikacyjna postanowiła umieścić jako drugą część IV księgi zatytułowanej *De Ecclesiae munere sanctificandi*⁴. Wypada przypomnieć, iż w dotychczasowym układzie K.P.K. traktaty *De locis et temporibus sacris* oraz *De cultu divino* występują oddzielnie: pierwszy z nich stanowi część drugą, następny zaś część trzecią księgi III. Całość nowego schematu składa się zaledwie z 72 kanonów, podczas gdy Kodeks poświęca tej problematyce aż 168 kanonów. Taka redukcja

¹ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo, Schema cononum libri IV De Ecclesiae munere sanctificandi, pars II — *De locis et temporibus sacris deque cultu Divino*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977; Zob. także *Communicationes* 2 (1977) 266—268.

² *Communicationes* 2 (1972) 160—168.

³ *Communicationes* 1 (1973) 42—46.

⁴ Część pierwsza księgi IV jest poświęcona sakramentom św. i sakramentaliom.

ilości norm jest przede wszystkim wynikiem przyjętego przez Komisję Kodyfikacyjną założenia, iż nowy Kodeks nie powinien w zasadzie zawierać norm liturgicznych, w które obfituje dotychczasowe ustawodawstwo na omawianym odcinku. Poza tym stanowi konsekwencję uznania przez Komisję za stosowne pominięcie wielu z dotychczasowych przepisów i pozostawienie tu więcej miejsca prawu partykularnemu, co koresponduje z zasadami ogólnymi rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego (*Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant*)⁵.

Całość projektu składa się z trzech sekcji: *de locis sacris, de temporibus sacris, de cultu divino*.

Przedmiotem niniejszego opracowania będzie zreferowanie a — w wielu przypadkach — zanalizowanie kanonów nowego prawa z zakresu wyżej wymienionego w zestawieniu z odnośnymi kanonami kodeksowymi (1154—1254 oraz 1255—1321).

1. Miejsca święte

W dziale o miejscach świętych schemat przyjmuje w zasadzie podział na tytuły z prawa kodeksowego wprowadzając tu jednakże pewne innowacje. Tak więc po krótkim wstępie materiał został usystematyzowany następująco: tytuł I — *De ecclesiis*, podobnie jak w K.P.K., tytuł II — *De oratoriis et sacellis*, w miejsce kodeksowego tytułu *De oratoriis*, tytuł III, zupełnie nowy — *De sanctuariis* oraz tytuł IV — *De sepultura ecclesiastica*, odpowiadający takiemuż tytułowi Kodeksu. Pominięto natomiast zupełnie korekсовy tytuł *De altaribus*, zawierający gros przepisów liturgicznych.

Wstęp do miejsc świętych zawiera — podobnie jak w K.P.K. — siedem kanonów. Kan. 1154 nie uległ żadnej zmianie, podaje on określenie miejsca świętego jako przeznaczonego — przez konsekrację lub poświęcenie — w celu sprawowania kultu Bożego lub grzebania ciał zmarłych. Również kan. 1155, ustalający szafarza konsekracji miejsca świętego, pozostaje w dotychczasowym ujęciu z tym, że termin „regularis” (chodzi o miejsca święte należące do zakonu wyjątego) został zastąpiony terminem wziętym z nowego prawa zakonnego „institutum vitae consecratae exemptum”⁶. Poza tym, obok wikariusza generalnego, któremu — bez specjalnego mandatu — nie przysługuje władza konsekrowania miejsc świętych, wymienia się także wikariusza biskupiego.

W kan. 1156, ustanawiającym szafarza poświęcenia miejsca świętego, nie przewiduje się żadnych zmian merytorycznych, jedynie wymienia się tu inaczej niż dotąd — imiennie a nie ogólnie — następujące

⁵ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo, Schema canonum..., s. 3 (Praenotanda); Zob. „Communicationes” 2 (1972) 160—161.

⁶ Kan. 2 § 1 schematu.

rodzaje miejsc świętych: kościoł, kaplicę i cmentarz. Występują poza tym i tutaj nowe terminy wzięte ze schematu nowego prawa zakonnego, takie jak: „*institutum clericale exemptum*” (zamiast „*religio clericalis exempta*”), „*moderator maior*” (zamiast „*superior maior*”).

Kan. 1157 utrzymany jest w schemacie bez zasadniczych zmian, modyfikacją jest tu jedynie imienne a nie ogólne wskazanie na kościół, kaplicę i cmentarz jako na miejsca święte, których konsekracji lub poświęcenia nie wolno — do godziwości — dokonywać bez zgody miejscowego ordynariusza⁷. W tym samym duchu tzn. z wyszczególnieniem kościoła, kaplicy oraz cmentarza, bez żadnych innych innowacji, został na nowo zredagowany kan. 1158, traktujący o obowiązku sporządzania dokumentu dokonanej konsekracji lub poświęcenia.

Kan. 1159 w obydwu paragrafach przeszedł do projektu bez zmian. Opuszczono jedynie w § 2 wzmiankę o ponowieniu konsekracji lub poświęcenia miejsca świętego w wypadku zaistniałej wątpliwości, czy taki akt miał *de facto* miejsce.

Inne brzmienie przybrał kan. 1160 mówiący o wyjęciu miejsc świętych spod jurysdykcji świeckiej oraz o swobodnym wykonywaniu tam aktów jurysdykcji kościelnej. Pozostawiono więc tylko drugą część normy z pominięciem pierwszej⁸.

Tytuł I *De ecclesiis* zawiera sporo opuszczeń w stosunku do norm kodeksowych. W szczególności pominięto tu cały balast przepisów liturgicznych, zgodnie z przyjętym założeniem, wyżej wspomnianym.

Kan. 1161 w nowym brzmieniu, dając nowe określenie kościoła obejmujące także dotychczasowe pojęcie kaplicy publicznej, zrywa z dotychczasowym rozróżnieniem kościołów oraz kaplic publicznych⁹. Rozumie się więc pod terminem „*ecclesia*” budowlę sakralną przeznaczoną dla kultu Bożego, dostępną dla wszystkich wiernych celem uczestniczenia w sprawowaniu tegoż kultu¹⁰.

Nowa redakcja kan. 1162, mówiącego o warunkach budowy nowego kościoła, wykazuje pewne zmiany w stosunku do dotychczasowej i zawiera trzy w miejsce czterech paragrafów. § 1 pozostaje bez zmian z dodaniem jedynie osoby wikariusza biskupiego, jako niekompetentnego — poza wikariuszem generalnym — do udzielania bez specjalnego mandatu zezwolenia na wznoszenie nowej świątyni. Treść zawarta w §§ 2 i 3 omawianego kanonu w wydaniu kodeksowym została ujęta jedną normą nowego § 2. Wymienia on dalsze warunki, pod któ-

⁷ „*Non obstante quolibet privilegio, nemo potest ecclesiam oratoriumve consecrare vel benedicere, aut novum coemeterium benedicere, sine Ordinarii consensu*”. — kan. 4 schematu.

⁸ „*Auctoritatis ecclesiasticae est propriam potestatem regiminis in locis sacris libere exercere*”. — kon. 7 schematu.

⁹ „*Communicationes 2 (1972) 161*.”

¹⁰ „*Ecclesiae nomine intelligitur aedes sacra divino cultui dedicata ad quam omnibus fidelibus ius sit adeundi ad divinum cultum publicum exercendum*”. — kan. 8 schematu.

rzymi ordynariusz miejsca może udzielić wymienionego wyżej zezwolenia. Mówi się tutaj o wysłuchaniu zdania rządców sąsiednich kościołów, o wystarczalności środków materialnych koniecznych dla sprawowania kultu Bożego oraz o dobru duchowym wiernych¹¹. Wypada nadmienić, iż w odniesieniu do środków materialnych schemat ma na uwadze jedynie sprawę kultu Bożego pomijając moment utrzymania szafarzy, o czym wspominał § 2 referowanego kanonu w K.P.K. Opuszczenie to pozostaje niewątpliwie w związku z zapowiedzią w motu proprio *Ecclesiae Sanctae* reformą dotychczasowego systemu beneficjalnego¹². § 3 nowej redakcji kanonu, dotyczący sprawy budowy kościoła zakonnego w ściśle określonym miejscu, odpowiada co do treści § 4 w ujęciu kodeksowym.

Kan. 1163, wspominający o szafarzu poświęcenia kamienia węgielnego, pozostaje bez zmian.

Komisja Kodyfikacyjna, idąc za zdaniem konsultorów¹³, zdecydowała opuścić w schemacie kanony 1164—1168, ich bowiem treść, dotycząca uwzględnienia przy wznoszeniu kościoła wymogów sztuki sakralnej i liturgicznych oraz podająca normy w zakresie samej konsekracji kościoła i tytułu czyli wezwania świątyni, odpowiada bardziej prawu liturgicznemu, to zaś — jak już nadmieniono — postanowiono z Kodeksu wyeliminować. Z tego samego względu podobny los spotkał kan. 1170, mówiący o eksekracji kościoła, następnie kanony 1172—1177, dotyczące zbezczeszczenia i rekonyliacji kościoła oraz kan. 1180, odnoszący się do bazylik.

Zachowano w schemacie — co do istoty — kan. 1169, jakkolwiek został on zrezagowany w formie bardziej skondensowanej, tak iż w miejsce dotychczasowych pięciu paragrafów zawiera jedynie dwa. Pierwszy z nich, łączący normy §§ 1—3 w ujęciu kodeksowym, sugeruje posiadanie przez każdy kościół konsekrowanych lub poświęconych dzwonów, których używanie podlega wyłącznie władzy kościelnej¹⁴. Z takiego sformułowania wynika, że nadal nie można mówić o nakazie prawnym wprowadzającym konieczność posługiwania się dzwonami¹⁵. § 2, odpowiadający w swej treści kodeksowemu § 4, podaje warunki, pod którymi — w drodze wyjątku — można używać dzwonów

¹¹ „Ordinarius loci consensum ne praebeat nisi, auditis vicinarum ecclesiarum rectoribus, censeat novam ecclesiam bono animarum inservire et media necessaria ad cultum divinum sustentandum non esse defutura”. — kan. 9 § 2 schematu.

¹² *Ecclesiae Sanctae*, I, 8.

¹³ *Communicationes* 2 (1972) 161.

¹⁴ „Cuilibet ecclesiae campanas consecratas vel benedictas esse convenit quibus fideles ad divina officia aliosque religionis actus invitentur, quarumque usus unice subest ecclesiasticae auctoritati”. — kan. 11 § 1 schematu.

¹⁵ Zob. E. Sztafrowski, *Miejsca i czasy święte*, Warszawa 1970, s. 53.

dla celów świeckich¹⁶. Nowością jest tutaj jedynie opuszczenie dyspozycji kodeksowej zezwalającej na zachowanie w mocy warunków dotyczących używania dzwonów w celach świeckich, które to warunki, za zgodą ordynariusza, zostały dołączone przez tych, którzy dzwony dla danego kościoła ufundowali.

Kan. 1171, przyznający ordynariuszowi uprawnienie określania godzin nabożeństw liturgicznych, został wcielony do schematu, podobnie jak kan. 1178, polecający troskę o zachowanie czystości oraz charakteru sakralnego świątyni. Ten ostatni został jednak zredagowany w nieco zmienionej formie, z dodaniem wzmianki o obowiązku zastosowania odpowiednich środków bezpieczeństwa celem ochrony przedmiotów świętych i rzeczy drogocennych należących do kościoła¹⁷.

Nieco zmodyfikowane brzmienie, lecz bez zmian substancjalnych, uzyskał kan. 1179, przyznający tzw. prawo azylu dla przestępców, którzy schronili się w kościele¹⁸. Również kan. 1181, gwarantujący swobodny i bezpłatny wstęp do kościoła celem wzięcia udziału w nabożeństwach, został w pełni zachowany.

Projekt pomija natomiast zupełnie kanony: 1182—1186 poświęcone sprawie zarządu majątkiem kościelnym (m. in. przy udziale parafialnych rad administracyjnych), utrzymaniu i konserwacji budowli sakralnych oraz zatrudnianiu pracowników kościelnych. Usuwając z projektu wymienione kanony konsultorzy oraz Komisja Kodyfikacyjna postanowili, zgodnie z przyjętymi założeniami łącznego traktowania poszczególnych zagadnień, przenieść je do innych działów prawa. I tak normy w zakresie zarządu majątkiem kościelnym i ściśle związane z tym zagadnienia utrzymania i konserwacji obiektów sakralnych znajdują się w obrębie przepisów *De iure patrimoniali Ecclesiae*. Zostaną przy tym ujęte nową dyspozycją natury ogólnej stanowiącą, iż zarząd majątku kościelnego należy do tego, kto bezpośrednio kieruje daną osobą prawną, do której ów majątek należy, chyba że coś innego stanowi prawo partykularne lub prawowity zwyczaj¹⁹. Gdy chodzi zaś o sprawę zatrudniania pracowników kościelnych, o których traktuje kan. 1185 K.P.K., to znajdzie się ona w części *De officiis ecclesiasticis*²⁰.

¹⁶ „Ecclesiarum campanae ad usus mere profanos adhiberi nequeunt, nisi ex causa necessitatis aut ex licentia Ordinarii aut denique ex legitima consuetudine”. — kan. 11 § 2 schematu.

¹⁷ „Curent omnes ad quos pertinet, ut in ecclesiis illa munditia servetur, quae ad domum Dei decet, mediaque securitatis adhibeantur ad bona sacra et pretiosa tuenda atque ab iisdem ecclesiis arceatur quidquid a sanctitate loci absonum sit”. — kan. 13 schematu.

¹⁸ „Qui ad aliquam ecclesiam aliumve locum sacrum ad asyllum obtinendum confugerint extrahendi non sunt sine assensu competentis auctoritatis ecclesiasticae”. — kan. 14 schematu; Kan. 1179 K.P.K. mówi tu imiennie o zgodzie ordynariusza lub przynajmniej rządcy kościoła.

¹⁹ *Communicationes* 2 (1972) 161.

²⁰ Tamże.

Komisja była zdania, że należy utrzymać w mocy przepis kan. 1187 mówiący o możliwości przeznaczenia kościoła na cele świeckie przez ordynariusza miejsca, gdy obiekt ten nie może być przystosowany do sprawowania w nim kultu i brak funduszków na jego restaurację. Opuszczono jednak w kanonie wzmiankę o przeniesieniu w takim wypadku przez ordynariusza miejsca ewentualnych obowiązków i dochodów oraz tytułu parafii (gdy chodzi o kościół parafialny) na inną świątynię. Kanon ten został następnie wzbogacony o nowy paragraf, w którym upoważnia się miejscowego ordynariusza do przeznaczenia danego kościoła na cele świeckie także wówczas, gdy jego zdaniem zaniechanie dalszego używania wymienionego obiektu dla pełnienia w nim kultu publicznego przyczyni się do wzrostu dobra duchowego zainteresowanych wiernych. W takim przypadku wymagana jest jednak zgoda tych, którzy słusznie roszczą sobie prawa w stosunku do danej świątyni²¹.

Tytuł II *De oratoriis et sacellis*, odpowiadający kodeksowemu tytułowi *De oratoriis*, przynosi zasadniczą zmianę w postaci przyjętego nowego podziału kaplic, co pozostaje w związku ze wspomnianym już wyżej zniesieniem rozróżnienia kościołów oraz kaplic publicznych. Tak więc utrzymał się w schemacie podział kaplic jedynie na oratoria („oratorium”) oraz kaplice prywatne („sacellum privatum”). Uległ przeto zasadniczej zmianie kan. 1188 dzielący kaplice na publiczne, półpubliczne i prywatne. W nowej redakcji zmieniona treść tegoż kanonu została ujęta w dwóch odrębnych kanonach, które podają określenie oratorium oraz kaplicy prywatnej. Tak więc oratorium definiuje się jako miejsce dla sprawowania kultu Bożego, przeznaczone za zgodą ordynariusza na użytek jakiegoś stowarzyszenia lub pewnej grupy wiernych, z możliwością wstępu także dla innych wiernych, za zgodą kompetentnego zwierzchnika²². Natomiast przez pojęcie kaplicy prywatnej rozumie się miejsce dla sprawowania kultu Bożego, przeznaczone na użytek jednej lub wielu osób fizycznych²³.

Za zniesione Komisja uznała kanony: 1190, 1191 i 1194, mówiące o kaplicach publicznych, o kaplicach cementarnych i innych kaplicach prywatnych, a w szczególności o odprawianiu w nich mszy św. Pozostałe kanony zostały — w ich istotnej treści — wcielone do projektu. Kan. 1192, ujęty w czterech paragrafach, odnoszący się do erekcji

²¹ „Item si Ordinarius loci iudicat bono animarum magis proficere ut aliqua ecclesia ad cultum publicum non amplius adhibeatur eam in usum profanum redigere potest, de consensu eorum qui iura in ea sibi legitime vindicant”. — kan. 16 § 2 schematu.

²² „Ordinatorii nomine intelligitur locus divino cultui, in commodum alicuius communitatis vel coetus fidelium eo convenientium, de licentia Ordinarii destinatus, ad quem etiam alii fideles de consensu superioris competentis accedere possunt”, — kan. 17 schematu.

²³ „Nominis sacelli privati intelligitur locus divino cultui, in commodum unius vel plurium personarum physicarum, destinatus”. — kan. 18 schematu.

kaplic półpublicznych, został odniesiony do oratoriów i zredukowany do dwóch tylko paragrafów. Pierwszy z nich powtarza dokładnie sformułowanie §§ 1—2 w wydaniu kodeksowym uzależniając erekcję nowego oratorium od zgody ordynariusza mającego w takim przypadku obowiązek obejrzenia miejsca przeznaczonego na wspomniany obiekt i sprawdzenia, czy jest ono należycie przystosowane do zamierzonego przeznaczenia go. § 2 powtarza treść § 3 kodeksowego o zgodzie ordynariusza na przeznaczenie erygowanego oratorium na cele świeckie. Pominęto zaś § 4 omawianego kanonu odnoszący się do spraw erekcji jednej lub kilku kaplic — poza główną — w kolegiach, konwiktach, szkołach itp.

Bez zmian co do treści znalazł w projekcie kan. 1193, zezwalający na pełnienie w erygowanym oratorium funkcji liturgicznych i nabożeństw z wyjątkiem tych, których zabraniają przepisy liturgiczne lub tych, które wyłączył ordynariusz. Również kan. 1189 został zachowany co do istoty, doczekał się jednak nowej redakcji. Stanowi on, że kaplice prywatne kardynałów i biskupów, także tytułarnych, rządzą się tymi samymi normami, jakim podlegają oratoria²⁴.

Modyfikacji i zarazem uproszczeniu uległ kan. 1195 dotyczący celebrowania mszy św. i sprawowania tzw. funkcji kościelnych w kaplicach prywatnych. W swoim nowym, bardzo lapidarnym brzemieniu — K. P. K. obejmował tu dwa paragrafy — uzależnia spełnianie wymienionych czynności od zgody ordynariusza miejsca²⁵. Wypada dodać, iż analogiczna norma kodeksowa była w tym względzie surowsza dopuszczając m. in. możliwość odprawiania w kaplicach prywatnych mszy św. w święta uroczyste, za zgodą ordynariusza, udzieloną jedynie dla słusznej i rozumnej przyczyny oraz „per modum actus”. Gdy chodzi zaś o pozostałe dni, to ordynariusz mógł tutaj zezwalać na celebry tylko jednej i to czytanej mszy św. Nie mógł zaś zezwalać na pełnienie w kaplicach prywatnych innych czynności i funkcji kościelnych. Nowa więc redakcja kanonu, nie zawierająca tego rodzaju klauzul, daje tu szerszą swobodę ordynariuszowi.

Wreszcie kan. 1196, obejmujący w Kodeksie dwa paragrafy, uległ innowacji i został ujęty w znacznie krótszej formie, Zaleca on poświęcenie kaplic prywatnych oraz zakazuje ich używania dla innych celów domowych, zgodnie z ich przeznaczeniem dla kultu religijnego.²⁶

Kolejny — trzeci — zupełnie nowy tytuł *De sanctuariis* składa się z czterech kanonów. Pierwszy z nich podaje definicję sanktuarium jako

²⁴ „*Sacella privata S.R.E. Cardinalium et Episcoporum sive residentialium sive titularium eodem iure quo oratoria reguntur*”. — kan. 21 schematu.

²⁵ „*Ad missas vel ad functiones ecclesiasticas in sacello privato celebrandas requiritur licentia Ordinarii loci*” — kan. 22 schematu.

²⁶ „*Decet ut sacella privata benedictione congrua donentur; debent autem esse divino tantum cultui reservata et ab omnibus domesticis usibus libera*”. — kan. 23 schematu.

miejsca świętego przeznaczonego dla publicznego sprawowania kultu Bożego, w którym wierni, za aprobatą kompetentnej władzy kościelnej, gromadzą się z uwagi na szczególną okoliczność natury religijnej, związaną z tym miejscem. Jako okoliczności, o których tu mowa, kanon wymienia przykładowo obchody religijne, kult świętych obrazów, przechowywanie słynnych relikwii, cud, jaki miał miejsce²⁷.

Następny kanon w § 1 dokonuje podziału sanktuariów na narodowe, wymagające aprobaty Konferencji Episkopatu oraz międzynarodowe, ustanawiane za zgodą Stolicy Apostolskiej²⁸. § 2 kanonu wspomina natomiast o możliwości uzyskania przez sanktuarium pewnej egzempcji, jeśli wymagają tego okoliczności miejsca oraz frekwencja wiernych przybywających tam²⁹.

Dalszy kanon schematu poświęcony został statutom, jakie winny posiadać poszczególne sanktuaria. W § 1 zawarta jest norma przyznająca kompetencje ordynariuszom miejsc do nadawania statutów sanktuariom diecezjalnym, Konferencjom Biskupów — nadawania statutów sanktuariom narodowym oraz zastrzegająca Stolicy Apostolskiej prawo nadawania statutów sanktuariom międzynarodowym³⁰. § 2 kanonu wskazuje, co powinny przede wszystkim określać statuty sanktuarium, a mianowicie: cel, władzę rektora sanktuarium oraz własność majątkową i jej zarząd³¹. Wreszcie kanon ostatni, mając na uwadze względy duchowe i pastoralne, poleca zagwarantowanie, wiernym w sanktuariach możliwości i korzystania z obfitszych środków uświęcenia poprzez troskę o życie liturgiczne i sakramentalne³².

Tytuł IV projektu *De sepultura ecclesiastica*, analogicznie jak w K.P.K., zawiera krótkie normy wprowadzające a następnie trzy rozdziały:

²⁷ „Sanctuarii nomine intelliguntur aedes vel loca sacra divino cultui publice exercendo dicata, ad quae ob peculiarem pietatis causam, v. gr. ob religiosas memorias, ob imaginem sacram ibi veneratam, ob reliquias insignem ibi asservatam, ob miraculum ibi patratum, fideles, approbante auctoritate ecclesiastica competente, accurrunt.” — kan. 22 schematu.

²⁸ „Ut sanctuarium dici possit nationale accedere debet approbatio Conferentiae Episcopalis; ut dici possit internationale requiritur approbatio Sanctae Sedis”. — kan. 25 § 1 schematu.

²⁹ „Quod si id exigant rationes loci et frequentia peregrinantium ad sanctuarium, quaedam exemptiones eidem concedi poterunt”. — kan. 25 § 2 schematu.

hrrun„roouoj

³⁰ „Ad condenda statuta sanctuarii dioecesanii, competens est Ordinarius loci; ad statuta sanctuarii nationalis Conferentia Episcopalis; ad statuta sanctuarii internationalis sola S. Sedes”. — kan. 26 § 1 schematu.

³¹ „In his statutis determinetur praesertim finis, auctoritas rectoris, proprietas et administratio bonorum, exclusa qualibet commercii vel negotiations specie”. — kan. 26 § 2 schematu.

³² „In sanctuariis suppeditentur fidelibus abundantiora media salutis, apte fovendo vitam liturgicam et sacramentalem”. kan. 27 schematu.

o cmentarzach, o przeprowadzeniu zwłok do kościoła i nabożeństwie pogrzebowym, o tych, którym należy udzielić lub odmówić pogrzebu chrześcijańskiego.

W zakresie norm wprowadzających Komisja rozbudowała kan. 1203. § 1 zawiera nowe, bardziej generalne sformułowanie, mówiąc o obowiązku polecenia Bogu wszystkich wiernych zmarłych przez pogrzebowe obrzędy kościelne³³. Z kolei § 2 nadmienia, iż owe kościelne obrzędy pogrzebowe należy sprawować stosownie do norm liturgicznych, ustanowionych przez Konferencję Biskupów danego regionu³⁴. Właśnie nowe *Ordo exequiarum* z 15 sierpnia 1969 r. odwołując się do art. 63, b soborowej konstytucji o liturgii, upoważnia Konferencję Biskupów do przygotowania pogrzebowych rytuałów partykularnych. Omówiony paragraf stanowi novum w stosunku do ujęcia kodeksowego. § 3, który zmienia § 2 omawianego kanonu w K.P.K., poświęcony jest sprawie kremacji zwłok. Nowa redakcja idzie po myśli obowiązującej Instrukcji Kongregacji dla Doktryny Wiary z 5 lipca 1963 r.³⁵ Dopuszcza mianowicie — pośrednio — kremację zwłok zezwalając na pogrzeb chrześcijański osobom, które za życia, nie kierując się motywami przeciwnymi zasadom życia chrześcijańskiego, poleciły spalić swoje ciało. Dyspozycja paragrafu zawiera przy tym klauzulę polecającą, by pogrzeb chrześcijański osób, których zwłoki uległy na ich prośbę kremacji, nie pomniejszył w niczym zwyczaju Kościoła grzebania ciał zmarłych, oraz by w przypadku takiego pogrzebu zażegnać niebezpieczeństwa, zgorzenia³⁶.

W świetle nowego *Ordo exequiarum*, przewidującego trzy warianty pogrzebu chrześcijańskiego³⁷ Komisja postanowiła pominąć kan. 1204 przepisujący porządek — tylko w jednej wersji — pogrzebu chrześcijańskiego³⁸. Wprowadziła natomiast nowy kanon, który zakazuje okazywania jakichkolwiek względów osobom w ich ceremoniach pogrzebowych, z wyjątkiem różnic płynących z faktu posiadania przez kogoś wyższych święceń³⁹.

³³ „Omnes fideles defuncti exequiis ecclesiasticis Deo commendandi sunt”. — kan. 28 § 1 schematu.

³⁴ „Exequiae seu ritus sacri quibus Ecclesia defunctis spiritualem opem impetrat simulque vivis spei solacium affert, celebrandae sunt iuxta modum, quem, ad normam legum liturgicarum, Conferentia Episcopalis regionis statuerit”. — kan. 28 § 2 schematu.

³⁵ AAS 56 (1964) 822—823.

³⁶ „Illis etiam qui proprii cadaveris cremationem elegerint, nisi constet ipsos talem electionem fecisse rationibus ductos christianae vitae adversis, concedendi sunt exequiarum ecclesiasticarum ritus, eo tamen modo celebrati ut non lateat Ecclesiam consuetudinem corpora sepe liendi antepone, vitatoque periculo scandali”. — kan. 28 § 3 schematu.

³⁷ *Ordo exequiarum*, n. 4.

³⁸ *Communicationes* 2 (1972) 163.

³⁹ „In celebratione exequiarum, praeter distinctionem ex Ordine sa-

Rozdział *De caemeteriis* uległ w projekcie znacznemu skróceniu i uproszczeniu, stosownie — sugerowali to konsultorzy Komisji Kodyfikacyjnej — do zasady pomocniczości w Kościele⁴⁰. Kan. 1205, głoszący zasadę grzebania ciał zmarłych na cmentarzach, został w schemacie utrzymany, chociaż w zmodyfikowanej formie. Tak więc § 1 w nowym sformułowaniu mówi o posiadaniu przez Kościół własnych cmentarzy lub przynajmniej pewnych części wydzielonych na cmentarzach komunalnych przy czym w obydwu przypadkach należy dokonać poświęcenia⁴¹. § 2, stanowiący novum, poleca, aby podczas pogrzebu odbywanego na innych cmentarzach dokonywano przynajmniej poświęcenia poszczególnych grobów⁴². Uległ zmianie § 2 referowanego kanonu kodeksowego, który w projekcie — jako § 3 — zawęża krąg osób, którym prawo zezwala na pochowanie zwłok w kościołach. Podczas, gdy K.P.K. wymieniał tu papieża, kardynałów, biskupów rezydencjalnych, opatów i prałatów udzielnych oraz osoby panujące, to w projekcie mówi się zaledwie o papieżu, kardynałach, biskupach rezydencjalnych oraz o byłych biskupach rezydencjalnych⁴³.

Złożony z trzech paragrafów kan. 1206, przypominający o prawie Kościoła do posiadania własnych cmentarzy, uległ znacznemu uproszczeniu, zawiera bowiem jedynie lapidarne stwierdzenie tego prawa⁴⁴. Pozostała treść kanonu w ujęciu K.P.K. została po większej części zawarta w wyżej przedstawionej nowej redakcji kan. 1205.

Uchylony zostaje kan. 1207 mówiący o interdykcje, zbezczeszczeniu oraz rekuncji cmentarzy i aplikujący w tej dziedzinie analogiczne normy podane w odniesieniu do kościołów.

Utrzymano natomiast w mocy co do istoty kan. 1208 przyznający prawo do posiadania własnych cmentarzy przez parafie i instytucje zakonne⁴⁵ oraz wspominający, że innym osobom prawnym oraz rodzinom prywatnym ordynariusz miejsca może pozwolić na posiadanie osobnego grobowca⁴⁶. W treści całego kanonu zaszyły dwie zmiany: po pierwsze schemat przyznaje prawo posiadania własnego cmentarza instytucjom życia poświęconego Bogu, w ogóle a nie tylko wyjątkom, po

cro manantem, nulla personarum in caeremoniis habeatur acceptio". — kan. 29 schematu; Por. *Ordo exequiarum*, n. 20.

⁴⁰ *Communicationes* 2 (1972) 163.

⁴¹ „Coemeteria Ecclesiae propria, ubi fieri potest, habeantur, vel saltem spatia in coemeteriis civilibus, fidelibus defunctis destinata, alterutra rite benedicenda". — kan. 30 § 1 schematu.

⁴² „Si vero hoc obtineri nequeat, toties quoties singuli tumuli rite benedicantur". — kan. 30 § 2 schematu.

⁴³ „In ecclesiis cadavera ne sepeliantur nisi agatur de cadaveribus Romani Pontificis aut S.R.E. Cardinalium vel Episcoporum residentialium et olim residentialium in propria ecclesia sepeliendis". — kan. 30 § 3 schematu.

⁴⁴ „Ius est catholicae Ecclesiae possidendi propria coemeteria". — kan. 31 schematu.

⁴⁵ „Paroeciae et Instituta vitae consecratae coemeterium proprium habere possunt". — kan. 32 § 1 schematu.

drugie w nowym § 3 uzależnia się wykonywanie wymienionego prawa posiadania cmentarza od postanowień prawa partykularnego⁴⁷.

Kanony 1209—1214 zostały w całości pominięte przez schemat. Dotyczyły one następujących zagadnień: wnoszenia na cmentarzach grobowców i pomników dla różnych kategorii osób, ogrodzenia i strzeżenia cmentarza, czasu chowania zmarłych oraz ekshumacji. Konsultatorzy Komisji Kodyfikacyjnej byli zdania, iż wymienione tu zagadnienia są w K.P.K. ujęte zbyt szczegółowo, stąd też powinny być raczej przedmiotem ustaleń normatywnych Konferencji Biskupów poszczególnych regionów⁴⁸.

Znacznemu uproszczeniu i zredukowaniu uległ materiał zawarty w K.P.K. w rozdziale *De cadaveris translatione ad ecclesias, funere ac depositione*. I tak, w miejsce kanonów 1215—1218, traktujących o przeprowadzeniu zwłok zmarłych do kościoła, Komisja zaproponowała jeden kanon złożony z trzech paragrafów. Stanowi on najpierw regułę, iż nabożeństwo pogrzebowe każdego wiernego zmarłego powinno mieć miejsce w jego własnym kościele parafialnym⁴⁹. Następnie przyznaje się każdemu wiernemu lub tym, do których należy zajęcie się nabożeństwem pogrzebowym zmarłego prawo wyboru innego kościoła nabożeństwa pogrzebowego, za zgodą rządcy tegoż kościoła⁵⁰. Klauzula o zgodzie rządcy kościoła stanowi tutaj coś nowego w stosunku do sformułowania kodeksowego⁵¹. Nie wyklucza się poza tym, jak to czyni Kodeks, niedojrzałych od prawa wyboru kościoła nabożeństwa pogrzebowego⁵².

Nieco inną regułę w stosunku do kodeksowej stawia schemat w odniesieniu do miejsca nabożeństwa pogrzebowego w przypadku, gdy śmierć nastąpiła poza obrębem własnej parafii. Norma kodeksowa, zawarta w kan. 1218 § 1, uzależniała miejsce wspomnianego nabożeństwa od okoliczności, czy zwłoki zmarłego poza własną parafią można do niej przenieść w sposób dogodny. Gdy nie można było tego uczynić, miejscem nabożeństwa pogrzebowego stawał się kościół parafialny miejscowości, w której nastąpił zgon. Tymczasem schemat zrywa z owym rozróżnieniem, czy zwłoki można przenieść do własnej parafii w sposób dogodny, czy też nie. Stawia po prostu zasadę, iż w przypadku

⁴⁶ „Etiam aliis personis iuridicis vel familiis privatis permitti potest ab Ordinario loci peculiare sepulcrum rite benedictum”. — kan. 32 § 2 schematu.

⁴⁷ „Quoad praedictorum iurium exercitium provideat ius particulare”. — kan. 32 § 3 schematu.

⁴⁸ *Communicationes* 2 (1972) 163.

⁴⁹ „Funus pro quolibet fideli defunctio pro regula in propriae parociae ecclesia celebrari debet”. — kan. 33 § 1 schematu.

⁵⁰ „Fas est autem cuilibet fideli, vel iis quibus fidelis defuncti exequias curare competit, aliam ecclesiam funeris eligere, dummodo consensus rectoris legitime accedat”. — kan. 33 § 2 schematu.

⁵¹ Por. kan. 1233 § 1 K.P.K.

⁵² Por. kan. 1224, n. 1 K.P.K.

śmierci poza własną parafią zmarłego, jeśli zwłok nie przeniesiono do tejże parafii, a zmarły nie wybrał uprzednio innego kościoła dla swojego nabożeństwa pogrzebowego, to powinno ono odbyć się w kościele wskazanym przez prawo partykularne⁵³.

Kan. 1219, podający dosłownie w odniesieniu do kościoła nabożeństwa pogrzebowego pewnych określonych kategorii osób, został przez schemat uproszczony. Pomijając sprawę kościoła nabożeństwa pogrzebowego kardynałów oraz prałatów i opatów udzielnych wspomina jedynie o biskupach rezydencjalnych stanowiąc, iż kościołem ich nabożeństwa pogrzebowego ma być własna świątynia katedralna, jeśli nie wybrali innego kościoła⁵⁴.

Pominięto zupełnie w projekcie kan. 1220 traktujący o miejscu nabożeństwa pogrzebowego beneficjantów zobowiązanych do rezydencji. Obszerny zaś kan. 1221, dotyczący miejsca wymienionego nabożeństwa dla członków instytutów zakonnych, zastąpiono lapidarnym stwierdzeniem iż należy się tutaj kierować normami zawartymi w konstytucjach poszczególnych instytutów⁵⁵.

Nie znalazł miejsca w schemacie kan. 1222 dotyczący miejsca nabożeństwa pogrzebowego osób zmarłych w domu zakonnym lub kolegium a przebywających tam w charakterze wychowanków, gości lub z racji choroby, zmarłych w szpitalu oraz zmarłych w seminarium duchownym.

Znaczej zmianie uległa redakcja kan. 1223 mówiącego o uprawnieniu wszystkich wiernych do swobodnego wyboru zarówno kościoła nabożeństwa pogrzebowego, jak i cmentarza oraz o korzystaniu z tego uprawnienia także przez kobiety żmężne oraz dzieci po osiągnięciu dojrzałości, niezależnie od władzy mężowskiej lub rodzicielskiej. W nowym bowiem brzemieniu, pominąwszy sprawę wyboru kościoła nabożeństwa pogrzebowego, co stało się przedmiotem innego, wyżej omówionego przepisu, § 1 zaznacza najpierw, że jeśli dana parafia posiada własny cmentarz, na nim należy grzebać ciała zmarłych, chyba że wybrali oni — lub ci, do których należy zajęcie się pogrzebem — uprzednio inny cmentarz⁵⁶. § 2 stanowi natomiast generalną zasadę, że

⁵³ „Si extra propriam paroeciam mors acciderit, neque cadaver ad eam translatum fuerit, neque aliqua ecclesia funeris legitime electa, exequiae celebrentur in ecclesia iure particulari designanda”. — kan. 33 § 3 schematu.

⁵⁴ „Exequiae Episcopi residentialis defuncti in propria ecclesia cathedrali celebrentur, nisi aliam ecclesiam elegerit”. — kan. 34 schematu.

⁵⁵ „Exequiae sodalium Institutorum vitae consecratae eorumque qui cum illis stabiliter commorantur fiant ad normam constitutionum”. — kan. 35 schematu.

⁵⁶ „Si paroecia habet proprium coemeterium in eo tumulandi sunt fideles defuncti, nisi aliud coemeterium legitime electum fuerit vel ab ipso defuncto vel ab iis quibus defuncti sepulturam curare competit”. — kan. 36 § 1 schematu.

wszyscy — poza tymi, którym wyraźnie odmawia tego prawo — mają możliwość swobodnego wyboru cmentarza swojego pogrzebu, za zgodą administratora wybranego cmentarza⁵⁷. Tej końcowej klauzuli o zgodzie administratora cmentarza nie zawierał analogiczny przepis w wydaniu kodeksowym.

Pozostawiając szersze pole ustawodawstwu zainteresowanych Konferencji Biskupów⁵⁸ Komisja postanowiła pominąć zupełnie kanony 1224—1233, podające szereg szczegółów w zakresie prawa, sposobu i warunków dotyczących wyboru cmentarza pogrzebania zwłok, a także wskazujące na szafarza nabożeństwa pogrzebowego i pochowania oraz mówiące o udziale w pogrzebie duchowieństwa i stowarzyszeń.

Gdy chodzi o kanony 1234—1237, ujmujące dość szczegółowo sprawę opłat pogrzebowych, polecające m. in. ordynariuszom miejsc sporządzenie wykazu wspomnianych opłat dla swoich terytoriów⁵⁹, Komisja Kodyfikacyjna, idąc za sugestią Synodu Biskupów⁶⁰, przyjęła założenie, że w dziedzinie, o której mowa powinno się formułować normy nie tyle w celu ścisłego określenia prawa poszczególnych kościołów do taks lub ofiar pobieranych z racji pogrzebu, ile raczej w celu określenia, na jakim kościele ciąży obowiązek odprawienia pogrzebu⁶¹. Pozostawiono zatem, lecz w bardzo zmienionej postaci, jedynie kan. 1235. Stanowi on, iż jakkolwiek należy podtrzymać zwyczaj wiernych dowolnego składania ofiar z okazji pogrzebów, to jednak do ordynariusza miejsca należy czuwanie nad tym, aby w żaden sposób nie były wymagane w tej dziedzinie tzw. taksy pogrzebowe. Następnie tenże kanon poleca, by obrzędy pogrzebowe wszystkich wiernych zmarłych były sprawowane według prawa liturgicznego oraz przepisów Konferencji Biskupów⁶². Wypada zauważyć, iż przepis kanonu w ujęciu kodeksowym⁶³ zabraniał jedynie pobierania ofiar przekraczających wysokość ustaloną taksami diecezjalnymi. Zrywając z pojęciem owych taks nowa redakcja kanonu pomija więc konsekwentnie ów przepis.

Kan. 1138, nakładający na ministra pogrzebu obowiązek zapisania faktu pogrzebu w księdze zmarłych, został zachowany w indentycznym brzmieniu.

⁵⁷ „Omnibus licet, nisi expresse iure prohibeantur, eligere coemeterium sepulturae, quo in casu in illo sepeliantur cadavera, dummodo consensus accedat superioris a quo coemeterium pendet”. — kan. 36 § 2 schematu.

⁵⁸ *Communicationes* 2 (1972) 164.

⁵⁹ Kan. 1234 K.P.K.

⁶⁰ *Communicationes* 2 (1972) 164.

⁶¹ Zob. *Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici recognoscendo*, *Schema canonum...*, s. 4 (*Praenotanda*).

⁶² „Quamvis fovenda sit fidelium consuetudo oblationes Ecclesiae occasione funerum libere donandi, curent tamen Ordinarii ne ullo modo taxae exigantur; omnibus autem fidelibus defunctis semper exequiae persolvantur iuxta leges liturgicas et Conferentiae Episcopalis praescripta”. — kan. 37 schematu.

⁶³ Kan. 1235 § 1 K.P.K.

Stosunkowo duże zmiany w stosunku do K.P.K. zawiera kolejny rozdział *De iis quibus sepultura ecclesiastica concedenda est aut deneganda*, objęty kanonami 1139—1242. Kan. 1239 został zachowany co do istoty, lecz ujęty w sposób pozytywny. § 1, zamykający treść aż trzech paragrafów kodeksowych, zezwala na pogrzeb kościelny wszystkim wiernym oraz katechumenom z wyjątkiem tych osób, których prawo wyraźnie pozbawia tego obrzędu⁶⁴. Nowością jest dodanie przez schemat w kolejnych dwóch paragrafach dyspozycji w odniesieniu do obrzędów pogrzebowych akatolików czyli tzw. braci odłączonych. I tak w § 2 stanowi się, że według roztrzonego sądu ordynariusza można zezwolić na wspomniane obrzędy w stosunku do zmarłych braci odłączonych, którzy przez chrzest pozostawali w pewnej łączności z Kościołem⁶⁵. Z kolei § 3 zawiera dyspozycję w myśl której także inni, którzy byli w jakiś sposób związani z Kościołem lecz zmarli przed przyjęciem chrztu, mogą korzystać z duchowej pomocy Kościoła, stosownie do przepisów liturgicznych i według roztrzonego uznania ordynariusza⁶⁶. Nie chodzi tutaj o katechumenów, o których mowa w § 1 i którzy idą tutaj na równi z ochrzczonymi, lecz o inne osoby, których związek z Kościołem pozostawał mniej ścisły i mniej formalny.

Radykalnej zmianie uległ § 1 kan. 1240 pozbawiający prawa do pogrzebu kościelnego sześć ściśle określonych kategorii osób. Otóż zdaniem Komisji stosowniejszym jest przyjęcie jedynie ogólnego kryterium, w myśl którego należy odmówić ceremonii pogrzebowych. Jest nim mianowicie okoliczność publicznego zgorszenia wiernych. Konsekwentnie więc schemat stanowi, iż odmawia się pogrzebu kościelnego grzesznikom, którzy przed śmiercią nie dali żadnych oznak pokuty, jeśli tego rodzaju ceremonie spowodowałyby publiczne zgorszenie wiernych⁶⁷. Bez zmian natomiast wszedł do schematu § 2 omawianego kanonu, polecający konsultację z ordynariuszem miejsca w wypadku zaistniałej wątpliwości co do prawa danego zmarłego do pogrzebu kościelnego oraz stanowiący, iż „permanentne dubio” należy zastosować ceremonie pogrzebowe, z wykluczeniem jednak zgorszenia.

Schemat opuszcza kanony 1241—1242, traktujące o zakazie mszy św. pogrzebowej i rocznicowej oraz innych publicznych nabożeństw za tych

⁶⁴ „Omnes fideles et catechumeni defuncti exequiis ecclesiasticis donandi sunt nisi iisdem a iure expresse priventur”. — kan. 39 § 1 schematu.

⁶⁵ „Fratribus seiunctis, qui per baptismum in quadam cum Ecclesia catholica communione constituti sunt, concedi possunt exequiae ecclesiasticae de prudenti loci Ordinarii iudicio”. — kan. 39 § 2 schematu.

⁶⁶ „Etiam alii, qui aliquo modo ad Ecclesiam propinqui, videbantur, sed antequam baptismum receperint decesserunt, suffragia Ecclesiae, de prudenti loci Ordinarii iudicio, ad normam legum liturgicarum, recipere possunt”. — kan. 39 § 3 schematu.

⁶⁷ „Exequiis ecclesiasticis privandi sunt, nisi ante mortem aliquae dederint poenitentiae signa, peccatores quibus eadem non sine publico fidelium scandalo concedi possunt”. — kan. 40 § 1 schematu.

zmarłych, którym prawo odmawia pogrzebu kościelnego, a także dotyczące ekshumacji zwłok ekskomunikowanego nietolerowanego, które zostały pochowane na miejscu świętym wbrew zakazowi prawa⁶⁸.

2. Czasy święte

Układ treści sekcji II *De temporibus sacris* utrzymywał się w schemacie bez zmian: po krótkim wprowadzeniu zawiera dwa tytuły: o dniach świętych oraz o dniach pokuty przy czym brzmienie drugiego tytułu, w myśl konstytucji apostolskiej *Paenitemini* z 17 lutego 1966 r.⁶⁹, uległo modyfikacji, Kodeks bowiem używa tu terminu: o wstrzemięźliwości i poście.

Wszystkie kanony wprowadzenia zostały co do istoty zachowane, w związku jednak z zaistniałymi już w ustawodawstwie kościelnym zmianami, wprowadzonymi wyżej wymienioną konstytucją *Paenitemini*, projekt zawiera pewnego rodzaju uzupełnienia oraz innowacje. I tak w kan. 1243, określającym pojęcie czasów świętych, znalazł się nowy termin — dni pokuty, zamiast kodeksowego „dni wstrzemięźliwości i postu”. Również kan. 1241 § 1, mówiący o ustanawianiu czasów świętych w Kościele Powszechnym — utrzymany bez zmiany — zawiera ów nowy termin „dies paenitentiae”. Uchylono natomiast § 2 kanonu, przyznający ordynariuszom miejsca władzę ustanawiania — per modum actus — szczególnych dni świętych oraz dni wstrzemięźliwości i postu w swoich diecezjach. Pominięcie tej normy należy wiązać z treścią konstytucji *Paenitemini*, przyznającej w tej dziedzinie kompetencje Konferencjom Episkopatu.

Kan. 1245, ujęty w K.P.K. w trzy paragrafy i traktujący o dyspensach od obowiązku zachowania dni świętych, uległ modyfikacji zarówno co do treści, jak i formy. Nie podzielony na paragrafy powtarza sformułowanie kodeksowe, zawarte w § 1 i § 3, że oprócz biskupów diecezjalnych władza dyspensowania od obowiązku święcenia dni świętych oraz zachowania dni pokuty przysługuje proboszczom, w odniesieniu do poszczególnych osób i poszczególnych rodzin a także przełożonym kleryckich instytutów zakonnych wobec swoich podwładnych. Kanon został wzbogacony — po myśli konstytucji *Paenitemini* — o normę, według której wymienione wyżej kategorie osób mogą także zamienić obowiązek święcenia święta lub zachowania pokuty na inne pobożne uczynki⁷⁰. Również kan. 1264, przytaczający sposób liczenia

⁶⁸ Por. Dekret Kongregacji dla Doktryny Wiary *De Missa publice celebranda in Ecclesia Catholica pro aliis christianis defunctis* z 11 czerwca 1976 r., AAS 68 (1976) 621—622.

⁶⁹ AAS 58 (1966) 177—198.

⁷⁰ „Firmo iure Episcoporum dioecesanorum de quo in can. 246 (de Populo Dei), parochus, iusta de causa et secundum Ordinarii loci praescriptiones, potest concedere sive singulis fidelibus, sive singulis familiis dispensationem ab obligatione servandi diem festum vel diem paenitentiae aut commutationem eiusdem in alia pia opera; idque

trwania czasów świętych został, wzbogacony o dyspozycję, w myśl której obowiązkiem uczestniczenia w świątecznej mszy św. zadośćuczyni się również wieczorem poprzedniego dnia, jeśli takie prawo zostało przyznane danemu terytorium⁷¹.

W tytule *De diebus festis* wszystkie trzy kanony uległy znacznym zmianom. Tak więc kan. 1247 § 1, przytaczający katalog świąt „de praecepto” — wszystkie niedziele oraz 10 świąt Pańskich, NMP, i Świętych — został radykalnie zmodyfikowany. Do rzędu bowiem dni świętych, obowiązujących w Kościele Powszechnym, zalicza jedynie — obok niedziel — uroczystość Bożego Narodzenia oraz jedno ze świąt NMP, wskazane przez Konferencję Episkopatu. Poza tym norma upoważnia wymienioną Konferencję do ustalenia innych dni świętych tzw. nakazanych dla swojego regionu⁷². Schemat opuszcza §§ 2 i 3 omówionego kanonu, traktujące o obchodzie świąt patronów lokalnych oraz o przenoszeniu świąt.

Interesujące zmiany wprowadza się do kan. 1248, przepisującego sposób świętowania dni świętych. Gdy chodzi o obowiązek pozytywny — uczestniczenia we mszy św. — nie został on w niczym przez projekt zmieniony. Natomiast inaczej zostaje ujęty przedmiot obowiązku negatywnego, polegającego — w ujęciu kodeksowym — na powstrzymaniu się od tzw. prac służebnych oraz następujących zajęć: publicznego handlu, jarmarków oraz wszelkiego innego rodzaju kupna publicznego czy sprzedaży. Otóż Komisja Kodyfikacyjna, mając na uwadze zwraca także warunki społeczno-ekonomiczne⁷³, przyjęła inne kryterium prac i zajęć, od których należy powstrzymać się w dni święte podkreślając tu bardziej pozytywnie charakter owych dni. Tak więc norma projektu nakazuje generalnie powstrzymywanie się od tych prac i zajęć, które uniemożliwiają sprawowanie świątecznego kultu Bożego, korzystanie z radości właściwej dniowi świątecznemu lub też stanowią przeszkodę w odpoczynku fizycznym i duchowym⁷⁴.

potest etiam Moderator instituti clericalis vitae consecratae, quoad proprios subditos”. — kan. 43 schematu.

⁷¹ „Supputatio diei festi, itemque diei paenitentiae, facienda est a media nocte usque ad mediam noctem, salvo praescripto can. 170 (de Sacramentis) et firma facultate satisfaciendi vespere praecedenti praecepto Missae assistendi, ubi id concessum fuerit”. — kan. 44 schematu.

⁷² „Praeter diem dominicum, qui in universa Ecclesia uti primordialis dies festus de praecepto servari debet, diem quoque Nativitatis Domini Nostri Jesu Christi et unam ex sollemnitatibus B.M.V. a Conferentiis Episcopalibus designandam, penes eandem Conferentiam Episcopalem est determinare quinam alii dies festi in suo territorio sub praecepto servandi sint”. — kan. 45 schematu.

⁷³ Communicationes 2 (1972) 167.

⁷⁴ „Festis de praecepto diebus Missae celebrationi fideles participant; et abstineant ab illis operibus et negotiis quae cultum Deo reddendum, laetitiam diei Domini propriam, aut debitam mentis ac corporis relaxationem impediunt”. — kan. 46 schematu.

Kan. 1249, określający miejsce święte, w których zadośćczyni się obowiązkiowi świątecznego uczestniczenia we mszy św., został zredukowany w uproszczonej formie. Zamiast taksatywnego wymieniania owych miejsc schemat podaje generalną dyspozycję zezwalającą na spełnienie wspomnianego obowiązku w jakimkolwiek miejscu, w którym odprawia się msza św. w obrządku katolickim, stosownie do przepisów prawa ⁷⁵.

W związku z reformą dyscypliny pokutnej zasadniczym zmianom uległa treść tytułu *De abstinentia et ieiunio*, ujętego — jak już zaznaczono — w nową szatę słowną: *De diebus paenitentiae*. Zawarte tutaj dwa kanony porządkują na nowo materię objętą przepisami kanonów 1250—1254.

Pierwszy z nowych kanonów, zawiera w § 1 przypomnienie skierowane pod adresem duszpasterzy o obowiązku ciągłego pouczenia wiernych o nakazie czynienia pokuty, do której wszyscy są zobowiązani oraz zachęcania ich, aby w ciągu całego okresu Wielkiego Postu i we wszystkie piątki roku, a zwłaszcza w Wielki Piątek, wypełniali uczynki pokutne, do których na pierwszym miejscu zalicza się zachowanie postu ⁷⁶. § 2 uzależnia ustalenie dni oraz formy pokuty od decyzji Konferencji Biskupów danego regionu kościelnego, która powinna uwzględnić w swoich projektach okoliczności miejsca ⁷⁷.

Kolejny kanon nawiązując do § 2 kan. 1244 powtarza w całości jego treść i zezwala biskupom diecezjalnym na ustanawianie dla diecezji — lecz tylko w poszczególnych przypadkach — dni świętych oraz dni pokuty ⁷⁸.

3. Kult Boży

Na wstępie należy zwrócić uwagę na ogromne uproszczenie schematu w stosunku do części III *De cultu divino*, objętej wstępem i pięcioma tytułami, zawartymi w kanonach 1255—1321 K.P.K. Można je uznać za wynik trzech założeń, jakie przyjęli konsultorzy oraz sama Komisja Kodyfikacyjna. Po pierwsze, uznano za stosowne pominięcie

⁷⁵ „Legi de Missae participando satisfacit qui Missae assistit ubicumque legitime celebratur ritu catholico”. — kan. 47 schematu.

⁷⁶ „Curent pastores animarum fideles constanter admonere de obligatione qua tenentur omnes paenitentiam agere, eosque hortari ut, toto tempore quadragesimali atque feriis sextis per annum, praesertim feria sexta in passione et morte Christi Jesu actus paenitentiales, inter quos ad exemplum Christi Domini praeeminet ieiunium, corde contrito peragant.” — kan. 48 § 1 schematu.

⁷⁷ „Conferentiarum Episcoporum est dies et formas paenitentiae suis regionibus aptatas determinare, fidelibus suis proponere et, ratione habita adiunctorum, eisdem praescribere”. — kan. 48 § 2 schematu.

⁷⁸ „Episcopi dioecesani peculiare suis dioecesibus seu locis dies festos aut dies paenitentiae possunt, per modum tantum actus, indicare”. — kan. 49 schematu.

w nowym prawie przepisów liturgicznych, które w omawianym dziale występują szczególnie licznie. Za normy kononiczne, które należy uwzględnić, uznano tutaj tylko te, które zostały ustanowione dla zachowania i rozwoju tzw. porządku publicznego w Kościele. Po drugie, wśród norm wyłącznie kanonicznych postanowiono zachować w projekcie jedynie te, które są jednolite dla Kościoła Powszechnego, inne natomiast mają znaleźć się w zasięgu prawa partykularnego lub zwyczajowego. Po trzecie wreszcie, opowiedziano się za pominięciem tych wszystkich kanonów prawa kodeksowego, które przytaczają bardziej doktrynę teologiczną, niż stanowią normy prawne, chyba że są one konieczne dla lepszego zrozumienia tych ostatnich⁷⁹. W świetle powyższych założeń pominięto zupełnie trzy tytuły kodeksowe: o przechowywaniu i kulcie Najświętszego Sakramentu, o procesjach, o sprzętach kościelnych. Zachowano natomiast, obok krótkiego wprowadzenia, dwa pozostałe tytuły: o kulcie Świętych, obrazów i relikwii oraz o słu- bach i przysięgach.

Jeśli chodzi o zagadnienia wstępne, to z 10 kanonów kodeksowych pozostały w schemacie jedynie 4 przy czym trzeba tu odnotować nie- małe zmiany, zwłaszcza w odniesieniu do dziedziny „*communicatio in spiritualibus*”.

Kan. 1255, mówiący o rodzajach kultu z uwagi na jego przedmiot, uznano za odpowiadający bardziej doktrynie teologicznej i dlatego o- puszczono go w schemacie. Utrzymano natomiast, w uproszczonej jed- nak formie, kan. 1256. Podaje on określenie kultu publicznego i pry- watnego⁸⁰. Kan. 1257, zastrzegający Stolicy Apostolskiej kompetencje w sprawach zmiany prawa liturgicznego i ksiąg liturgicznych, został w projekcie rozbudowany w związku z nowymi dyspozycjami kon- stytucji o liturgii Soboru Watykańskiego II. Dodano więc w kanonie, że analogiczne prawo — kierowanie liturgią oraz zatwierdzenie ksiąg liturgicznych i ich tłumaczeń — przysługuje także biskupom i Konfe- rencjom Biskupów w granicach własnych kompetencji. Poza tym no- wością w sformułowaniu kanonu jest dodanie wzmianki, również sto- sownie do ustaleń wymienionej konstytucji, o tym, że nikt inny, nawet kapłan, nie może własną powagą niczego dodawać, odejmować lub zmieniać w liturgii⁸¹.

⁷⁹ *Communicationes* 1 (1973) 42—43; Zob. E. Przekop, *Wokół sche- matu kanonów „Du cultu divino”*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23 (1976) z. 5, s. 100—103.

⁸⁰ „*Cultus, si deferatur nomine Ecclesiae a personis legitime ad hoc deputatis et per actus ex Ecclesiae institutione exhibendos, dicitur publicus; si minus, privatus*”. — kan. 50 schematu.

⁸¹ „*Apostolicae Sedis est liturgiam ordinare, libros liturgicos necnon eius versiones approbare; idem ius competit Episcopis eorumque coe- tibus intra limites vero propriae competentiae. Quapropter nemo om- nino alius, etiamsi sit sacerdos, quidquam proprio Marte in liturgi- am addat, demat, aut mutet*”. — kan. 51 schematu; Por. konstytucja So- boru Watykańskiego II o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, n. 22.

Z uwagi na dyrektywny dekretów Soboru Watykańskiego II — o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* oraz o Kościołach Wschodnich katolickich *Orientalium ecclesiarum* — a także postanowienia Directorium Sekretariatu dla jedności chrześcijan z 14 maja 1967 r., radykalnej zmianie uległ kan. 1258, traktujący o uczestnictwie katolików w obrzędach religijnych akatolików. Redagując kanon w nowym sformułowaniu konsultorzy byli zdania, iż należy w nim pominąć to, co dotyczy szafowania i przyjmowania, sakramentów św., a co zostało uwzględnione w schemacie prawa *De sacramentis*. § 1 omawianego kanonu zezwala katolikom, dla słusznej przyczyny, uczestniczyć w obrzędach religijnych braci odłączonych a nawet na jakiś czynny w nich udział, przy zachowaniu jednak ustaleń, jakie w tej dziedzinie wydał ordynariusz miejsca lub Konferencja Episkopatu⁸². Jeśli chodzi o partycypację w zakresie przyjmowania sakramentów św., kanon — w myśl wspomnianego wyżej założenia konsultorów — odwołuje się jedynie do odnośnych przepisów nowego prawa *De sacramentis*⁸³. W § 2 który wchodzi w miejsce tegoż paragrafu kodeksowego, tolerującego w pewnych wypadkach bierną obecność katolików w liturgii pogrzebów, ślubów i innych obrzędów u akatolików, zezwala się ordynariuszom miejsc na udostępnienie budynków katolickich, cmentarzy oraz kościołów braciom odłączonym, gdy nie posiadają oni własnych tego rodzaju pomieszczeń, dla wykonania kultu religijnego, z zachowaniem norm wydanych w tej materii przez Konferencję Biskupów⁸⁴.

Dyspozycje kanonów 1259 oraz 1261 § 1, zakazujące odmawiania w kościołach i kaplicach modlitw oraz odprawiania nabożeństw nie przepisanych lub nie uznanych przez Kościół a także zlecające ordynariuszom miejsca nadzór nad wykonywaniem kultu, zostały ujęte łącznie, w formie nieco łagodniejszej a przy tym bardziej lapidarnej. Nowa norma poleca tutaj ordynariuszom miejsc, by modlitwy i nabożeństwa, szczególnie będące w używaniu publicznym przez wiernych, odpowiadały w pełni przepisom Kościoła⁸⁵. Pominiecie § 2 w kan. 1262, poddającego także zakonników wyjętych przepisom wydanym w tym zakresie przez ordynariusza miejsca, konsultorzy usprawiedliwiają fak-

⁸² „Firmis praescriptis canonum 2 et 5 (de Sacramentis), catholici, iusta de causa, adesse possunt cultui liturgico fratrum seiunctorum vel etiam in ipso aliquam partem habere, servatis tamen his quae ab Ordinario loci vel a Conferentia Episcopali statuta sint”. — kan. 52 § 1 schematu.

⁸³ Kanony 2 i 5.

⁸⁴ „Si fratribus seiunctis desunt loca in quibus caeremonias suas rite et digne celebrent. Ordinarius loci usum aedificii catholici vel coemeterii vel templi concedere potest, iuxta normas a Conferentia Episcopali statutas”. — kan. 52 § 2 schematu; Por. *Directorium* z 14 maja 1967 r., n. 61.

⁸⁵ „Curent locorum Ordinarii ut orationes et pia exercitia, ea praesertim quae in publico fidelium usu sint, normis Ecclesiae plene congruant”. — kan. 53 schematu.

tem uwzględnienia tej kwestii w schemacie prawa dotyczącym instytucji doskonałości⁸⁶.

Pozostałe kanony: 1260, 1262, 1263 i 1264, uznane za zbyt szczegółowe lub należące do dziedziny liturgii, nie weszły do schematu. Zawierają one przypisy dotyczące zależności szafarzy kultu religijnego jedynie od swoich przełożonych, ubioru i miejsca wiernych w kościele oraz wykonywania muzyki i śpiewu w świątyni.

Tytuł *De cultu Sanctorum, sacrorum imaginum et reliquiarum*, nawiązujący do kanonów 1276—1289 K.P.K. został przez projekt znacznie skrócony i uproszczony.

Kan. 1276, zalecający oddawanie czci Świętym, a przede wszystkim Najświętszej Maryi Pannie, a także ich relikwiom i obrazom, znalazł się w projekcie w identycznej formie. Warto nadmienić, iż zdania konsultorów były podzielone, jeśli chodzi o zachowanie tego kanonu a to z uwagi na to, że zawiera on treść raczej doktrynalną niż normatywną⁸⁷. Komisja w rezultacie zdecydowała pozostawić go kierując się zapewne przytoczonym już wyżej założeniem, iż kanonów o charakterze dogmatycznym nie należy usuwać absolutnie, niektóre bowiem z nich są potrzebne dla lepszego rozumienia norm prawnych.

Co do istoty utrzymano w mocy kan. 1277 mówiący — w brzmieniu projektu — o oddawaniu publicznego kultu Świętym i Błogosławionym przy zachowaniu tu różnicy ustanowionej prawem liturgicznym⁸⁸. Nie wszedł zaś do nowego prawa kan. 1278 poświęcony kultowi Świętych patronów a to z uwagi na jego charakter czysto liturgiczny⁸⁹.

Rozbudowany i złożony z 4 paragrafów w K.P.K. kan. 1279, dotyczący kultu obrazów, został znacznie uproszczony i skrócony przy czym nowa redakcja nie narusza tutaj istotnej treści normy kodeksowej. W miejsce ujęć szczegółowych a przy tym zredagowanych w formie negatywnej, schemat aprobując w § 1 praktykę czci obrazów w kościołach poleca tu pewien umiar, gdy chodzi o ich ilość oraz porządek ich eksponowania. § 2 zaś przyznaje ordynariuszowi miejsca prawo i zarazem obowiązek troski, by obrazy wystawiane do publicznej czci wiernych odpowiadały normom zawartym w § 1⁹⁰. W całej rozciągłości zachowano kan. 1280 polecający uzyskanie zgody ordynariusza miejsca na

⁸⁶ *Communicationes* 1 (1973) 44.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ „Cultu publico eos tantum Dei servos venerari licet, qui auctoritate Ecclesiae in album Sanctorum vel Beatorum relati sint”. — kan. 55 § 1 schematu; „Servetur tamen distinctio a lege liturgica constituta inter cultum Sanctorum et Beatorum”. — kan. 55 § 2 schematu.

⁸⁹ *Communicationes* 1 (1973) 44.

⁹⁰ „Firma maneat praxis in ecclesiis sacras imagines fidelium venerationi proponendi; attamen moderato numero et congruo ordine exponantur, ne populo christiano admirationem inficiant, neve indulgeant devotioni minus rectae”. — kan. 56 § 1 schematu; „Ordinarii loci ius et officium est curare ut imagines, fidelium venerationi expositae, normis § 1 congruant”. — kan. 56 § 2 schematu.

naprawę i konserwację obrazów tzw. drogocennych, wystawionych w kościołach lub kaplicach do publicznej czci wiernych.

Kan. 1281 § 1, zakazujący alienowania — bez zgody Stolicy Apostolskiej — znacznych relikwii i obrazów, czczonych w danym kościele, został zachowany, jakkolwiek nowa redakcja jest nieco uproszczona⁹¹. Uznano natomiast za stosowne opuszczenie § 2, który wymienia takساتywnie relikwie tzw. znaczne.

Kolejny tytuł schematu *De voto et iureiurando*, odpowiadający analogicznemu tytułowi K.P.K., objętemu kanonami 1307—1321, został podzielony na dwa rozdziały, również jak w ujęciu kodeksowym: *De voto* oraz *De iureiurando*. Już na wstępie należy nadmienić, iż projekt wprowadza tutaj jedynie drobne zmiany.

W rozdziale na temat ślubu dwa pierwsze kanony — 1307 i 1308 K.P.K., podające określenie ślubu oraz określające jego przedmiot, obowiązującość i podział ślubów, zostały zawarte w schemacie w identycznym brzmieniu.

Kan. 1309, wymieniający dwa śluby prywatne zastrzeżone Stolicy Apostolskiej, zostały całkowicie pominięte, Komisja bowiem była zdania, iż żaden spośród ślubów prywatnych nie powinien być zastrzeżony Stolicy Apostolskiej⁹². Według prawa kodeksowego istnieją dwa śluby prywatne zastrzeżone: doskonałej i dozgonnej czystości oraz wstąpienia do zakonu o ślubach uroczystych, jeśli zostały złożone bezwarunkowo i po ukończeniu 18-tego roku życia.

Z kan. 1310 został zachowany tylko § 1 mówiący o tym, że ślub sam z siebie obowiązuje tylko ślubującego. Opuszczono natomiast § 2 traktujący o przechodzeniu na spadkobierców ślubującego obowiązku wypełnienia ślubu rzeczowego lub mieszanego w części rzeczowej. Stało się to w wyniku dyskusji konsultorów nad zagadnieniem obowiązalności wymienionych ślubów w stosunku do spadkobierców ślubującego⁹³.

Kan. 1311, wyliczający wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny ustania ślubu, został zachowany, z jedną wszakże zmianą. Po dyskusji postanowiono mianowicie pominąć unieważnienie jako przyczynę zewnętrzną powodującą ustanie ślubu⁹⁴. Unieważnienie, o którym mowa, pochodzi od tych, którzy prawnie wykonują władzę zwierzchnią nad wolą ślubującego. Konsekwencją wprowadzenia tej zmiany jest skreślenie

⁹¹ „Insignes reliquiae aut imagines quae in aliqua ecclesia magna populi veneratione honorentur, nequeunt valide alienari neque in aliam ecclesiam perpetuo transferri sine Apostolicae Sedis permissu”. — kan. 58 schematu.

⁹² *Communicationes* 1 (1973) 45.

⁹³ Tamże.

⁹⁴ „Cessat votum lapsu temporis ad finiendam obligationem appositam, mutatione substantiali materiae promissae, deficiente conditione a qua votum pendet aut eiusdem causa finali, suspensione, dispensatione, commutatione”. — kan. 62 schemat; *Communicationes* 1 (1973) 45—46.

§ 1 w kan. 1312 wspominającego właśnie o warunkach tzw. bezpośredniego unieważnienia ślubu przez osoby wyżej wspomniane. Pozostała więc w kanonie schematu tylko treść § 2 ujęcia kodeksowego, gdzie mowa jest o czasowym zawieszeniu obowiązku dochowania ślubu przez tych, którzy posiadają władzę nad przedmiotem ślubu (tzw. unieważnienie pośrednie)⁹⁵.

W kan. 1313, wymieniającym osoby kompetentne do dyspensowania od ślubów niezastrzeżonych, należy odnotować dwie zmiany, jakie wprowadza nowe prawo. Pierwszą z nich jest zastąpienie zwrotu „*vota non reservata*” terminem „*vota privata*”, w myśl przytoczonego wyżej założenia, że żaden ze ślubów prywatnych nie jest zastrzeżony. Druga innowacja polega na upoważnieniu wszystkich przełożonych inty-tu-tów keryckich życia konsekrowanego na prawie papieskim do udzielania dyspens od ślubów prywatnych wobec tych osób, które stale („*diu noctuque*”) przebywają w domu tychże instytutów. Tymczasem prawo kodeksowe przyznaje taką władzę tylko przełożonym zakonu keryckiego wyjątego. Tego rodzaju zmiana znajduje swoją podstawę w nowych pojęciach schematu o instytucie życia konsekrowanego.

Pozostawiono bez zmian przepis o władzy dyspensowania, o której mowa, miejscowych ordynariuszy oraz tych osób, którym takie uprawnienie zostało delegowane przez Stolicę Apostolską⁹⁶.

W myśl wprowadzonej zasady, że nie ma ślubów prywatnych zastrzeżonych, zmieniono nieco sformułowanie kan. 1314, poświęconego sprawie zamiany przedmiotu ślubu; zamiast terminu „*votum non reservatum*” użyto zwrotu „*votum privatum*”. Sama istota normy została jednak tu zachowana. Nadal zamiany przedmiotu ślubu prywatnego może dokonywać sam ślubujący (na przedmiot lepszy lub równie dobry) oraz ci, którzy — stosownie do normy wyżej przytoczonej — mogą dyspensować od tychże ślubów (na przedmiot gorszy)⁹⁷.

W analogicznej formie schemat uwzględnił kan. 1315, w myśl którego śluby złożone przed profesją zakonną ulegają zawieszeniu tak długo, jak długo profes pozostaje w instytucie życia konsekrowanego. Użyto tutaj jedynie nowej terminologii: zamiast „*in religione*” — „*in*

⁹⁵ „*Qui potestatem in voti materia habet, potest voti obligationem tandiu suspendere, quandiu voti adimplementum sibi praeiudicium afferat*”. — kan. 63 schematu.

⁹⁶ „*Vota privata possunt iusta de causa dispensare, dummodo dispensatio ne laedat ius aliis quaesitum*:

1° *loci Ordinarius quod attinet ad omnes suos subditos atque etiam peregrinos*;

2° *moderator Institutu clericalis vitae consecratae iuris pontificii quod attinet ad personas, quae diu noctuque in domo instituti degunt*;

3° *ii quibus ab Apostolica Sede delegata fuerit dispensandi potestas*”. — kan. 64 schematu.

⁹⁷ „*Opus voto privato promissum potest in melius vel in aequale bonum ab ipso vovente commutari; in minus vero bonum ab illo cui potestas est dispensandi ad normam can. 64.*” — kan. 65 schematu.

Instituto vitae consecratae”, co znów poostaje zwykłą konsekwencją wprowadzonych zmian pojęciowych schematu o życiu konsekrowanym.

W rozdziale II — na temat przysięgi — w niezmienionej postaci został przyjęty przez schemat kan. 1316, podający określenie przysięgi oraz zakazujący składanie jej przez pełnomocnika. W kan. 1317, przytaczającym w §§ 1 i 2 skutki przysięgi przyrzekającej oraz sankcjonującym ważność przysięgi wymuszonej, uległ modyfikacji jedynie § 3. W Kodeksie paragraf ten stanowi, że jeśli ktoś pod przysięgą nie wymuszoną przemocą ani nie wyłudzoną podstępem, zrzeka się dobra prywatnego lub przysługujących mu uprawnień, obowiązany jest dotrzymać przysięgi, o ile nie stanie się to przyczyną szkody duchowej. Tymczasem w wersji schematu opuszczono końcowe słowa „o ile nie stanie się to przyczyną szkody duchowej”⁹⁸.

Kan. 1318 § 1, określający zależność przysięgi przyrzekającej od istoty i warunków aktu, do którego ją dołączono, zachował się bez żadnej modyfikacji. Natomiast w § 2, w myśl którego przez dodanie przysięgi nie staje się prawomocnym akt wychodzący wprost na szkodę innych, albo też zagrażający dobru publicznemu lub zbawieniu wiecznemu, pominięto zwrot „zbawieniu wiecznemu”⁹⁹. Należy tu wspomnieć, iż na temat ostatecznego sformułowania tego paragrafu toczyła się debata na komisji konsultorów¹⁰⁰.

Omówione już uchylenie instytucji unieważnienia ślubów spowodowało w konsekwencji pewne zmiany w treści kanonów 1319 i 1320, poświęconych sprawie wygaśnięcia obowiązku dotrzymania przysięgi przyrzekającej. Tak więc w kan. 1319, n. 4 wyraz „irritatio” zastąpiono terminem „suspensio”¹⁰¹. Zamiast więc unieważnienia przysięgi przyjęto jej zawieszenie przez tych, którym przysługuje władza zawieszania ślubów. Pozostałe sposoby ustania przysięgi, zawarte w nn. 1—3, schemat pozostawia bez żadnych zmian. Również w kan. 1320, mówiącym o sposobach ustania przysięgi przyrzekającej od zewnątrz, wprowadza się jedyną — analogiczną — modyfikację, i tutaj bowiem pomija się unieważnienie jako sposób ustania przysięgi, zaś wprowadza się w to miejsce zawieszenie przysięgi¹⁰². Tak więc dyspensa, zamiana oraz zawieszenie (a nie unieważnienie) pozostają sposobami wygaśnięcia obowiązku dochowania przysięgi przyrzekającej, pochodzącymi od zewnątrz.

Kan. 1321, dotyczący tłumaczenia przysięgi, znalazł się w schemacie w pełnej rozciągłości¹⁰³.

⁹⁸ kan. 68 § 3 schematu.

⁹⁹ kan. 69 § 2 schematu.

¹⁰⁰ *Communicaciones* 1 (1973) 46.

¹⁰¹ Kan. 70 n. 4 schematu.

¹⁰² Kan. 71 schematu.

¹⁰³ Kan. 72 schematu.

Zakończenie

Przedstawiony schemat nowego prawa *De locis et temporibus sacris deque cultu divino* zawiera szereg innowacji w stosunku do norm zawartych w K.P.K. Zostały one omówione w trakcie referowania poszczególnych części projektu. Analizując dokładnie treść nowych kanonów i porównując ją z normami kodeksowymi widać jednocześnie, że to, co zostało zachowane, nie odbiega w zasadzie w sposób istotny od ujęć dotychczasowych. W niektórych tylko przypadkach różnice są dość znaczne. np. w dziedzinie prawa do pogrzebu kościelnego czy świąt nakazanych.

Znamienne jest pominięcie całego szeregu norm o charakterze liturgicznym. Pozwoliło to na znaczną redukcję ilości kanonów, zredagowanych — w nowym ujęciu — częstokroć w formie bardziej przejrzystej i uproszczonej. Autorzy schematu uwzględnili przy tym obowiązujące już nowe, najczęściej soborowe i posoborowe dyrektywy i przepisy, nowelizujące odnośnie ustalenia kodeksowe. W szczególności należy tu wymienić dziedzinę dyscypliny pokutnej oraz współuczestnictwo katolików z braćmi odłączonymi w sprawowaniu kultu Bożego. W wielu dziedzinach pozostawiono dość dużo swobody ustawodawstwu partykularnemu, co jest zgodne z zasadniczymi przesłankami kodyfikacji.

Obok niewątpliwych walorów dają się zauważyć w projekcie pewne momenty budzące wątpliwości lub zastrzeżenia. Wątpliwość może budzić już samo sformułowanie tytułu II sekcji I schematu *De oratoriis et sacellis*. Wydaje się, iż właściwsze byłoby tu brzmienie „*De oratoriis et sacellis privatis*”, tym bardziej, iż zwrot „*sacellum privatum*” występuje w następujących kanonach wymienionego tytułu: 18, 21 i 22. Pominięcie przymiotnika „*privatum*” niedostatecznie sygnalizuje w tytule samą różnicę pomiędzy „*oratorium*” a „*sacellum*”.

W kan. 22 termin „*functiones ecclesiasticae*” można by zastąpić określeniem — wydaje się — właściwszym „*functiones liturgicae*”. Chodzi tu o czynności, których nie można wykonywać w kaplicy prywatnej bez zezwolenia ordynariusza miejsca.

Pewne wątpliwości może budzić zwrot użyty w kan. 25 § 2 „*quaedam exceptiones*”. Nie wiadomo, o jakie tutaj „wyjęcia” chodzi w odniesieniu do sanktuariów. Sprawa ta wymaga lepszego sprecyzowania. Gdy mowa o sanktuariach, nasuwa się jeszcze jedno zastrzeżenie: kan. 25 § 1 wspominając — pośrednio — o rodzajach sanktuariów wymienia sanktuaria narodowe oraz międzynarodowe, nie wspomina zaś nic o diecezjalnych. Dopiero w kan. 26 § 1, gdzie mowa o statutach sanktuariów, pojawia się pojęcie sanktuarium diecezjalnego.

Odnośnie do kan. 36 wydaje się, iż treść § 2 powinna znaleźć się na pierwszym miejscu, dopiero zaś w dalszej kolejności byłoby miejsce na normę zawartą w § 1. Wypada bowiem najpierw postawić zasadę przysługującą wszystkim wiernym prawo swobodnego wyboru cmentarza dla pogrzebienia zwłok, a dopiero później nadmienić o grze-

banu zmarłych na cmentarzach parafialnych, jeśli ktoś nie wybrał innego cmentarza. Po dokonaniu zaproponowanej modyfikacji cytowany kanon zyskałby na jasności i logicznym układzie treści.

Wolno zgłosić pewne zastrzeżenia odnośnie do tak znacznego zawężenia — z 10 do 2 — ilości świąt „de praecepto”, obowiązujących w całym Kościele. Być może, wskazana byłaby tutaj mniej radykalna redukcja tego rodzaju dni, zawarta w kan. 45, mimo możliwości ustanawiania innych dni nakazanych — lecz tylko w poszczególnych krajach — przez Konferencje Biskupów.

Zapoznanie się z projektem nowego prawa w dziedzinie miejsc i czasów świętych oraz kultu Bożego może stanowić swoisty przykład ilustrujący proces, przebiegający również na innych odcinkach, dzieła rewizji i kodyfikacji prawa kanonicznego, zmierzający już ku swemu finałowi.

Propositiones de renovatione iuris „De locis et temporibus sacris deque cultu divino”.

Hoc in articulo auctor refert schema novi iuris *De locis et temporibus sacris deque cultu divino*, quod a Pontificia Commissione Codici Iuris Canonici recognoscendo sub titulo supramemorato proponitur. In prima parte dicitur de locis sacris, in secunda — de temporibus sacris, in tertia — de cultu divino.

Ex studio novi schematis apparet quod plures canones, immo et quidam tituli C.I.C. omittuntur, ita ut tota materia in 72 tantum canones distributa sit. In ordinatione systematica novi Codicis haec materia erit pars II libri IV, qui *De Ecclesiae munere santificandi* inscribitur.